

מארב הקומנדו המצרי בין רומני לבלוזה, 7 באוקטובר 1973

מחבר: אלון קדיש

מקור: "יסודות", גיליון 3 | גיליון מאסף

הוצאה: המחלקה להיסטוריה בצה"ל

עורכים: אלי מיכלסון, שאול ברונפלד, יוגב אלבז

שנת הוצאה: 2022

תקציר

מארב הקומנדו המצרי בבוקר 7 באוקטובר 1973, בין רומני לבלוזה, היה חלק מסדרת פעולות קומנדו מצריות בעומקה של הגזרה הצפונית של חזית התעלה, שהתרחשו במקביל לצליחת התעלה המצרית, ונועדו, ככל הנראה, לחסום צירים במעברים הכרחיים כדי למנוע או לפחות להשהות את מעבר יחידות המילואים של צה"ל מערבה ולשבש את התקפת-הנגד הישראלית. ואכן, למשך מספר שעות הצליח המארב המצרי בין רומני לבלוזה לפגוע בשריון ישראלי ולשבש את מהלך התוכניות הצה"ליות. יתרה מזאת, משנודע למפקדי הכוחות הצה"ליים בשטח על המארב, הם עמדו בפני דילמה - האם לרכז מיד מאמץ נגד המארב המצרי או להתמקד במשימה של בלימה הכוחות הצולחים? נראה שבמהומה הכללית, כשעל הפרק מצוקת חיילי המעוזים ודחיפות הצורך לבלום את הצליחה המצרית, במיוחד בגזרת קנטרה במוצא הציר הצפוני - הייתה אבטחת העומק הגזרתי בעדיפות נמוכה. המארב המשיך לגבות אבדות עד אשר נקלעה למקום באקראי פלוגה א' מסיירת "שקד", שהצליחה להשמיד את הקומנדו המצרי ביעילות ובמהירות יחסית. סיפור הקרב מדגיש את הערך של פיקוד טקטי מוכוון משימה - שהרי את מהלכו של הקרב קבעו יוזמות של מפקדים זוטרים ברמת המ"פ ומטה-וממנו אף עולה כי הכוח המתאים ביותר ללחימה במארבי קומנדו שכאלה הוא גדוד חי"ר מובחר, ולא כוחות שריון או כוחות מאולתרים לא-אורגניים.

מארב הקומנדו המצרי בין רומני לבלוזה, 7 באוקטובר 1973

אלון קדישי

מבוא

אחד ממאפייני הגאוגרפיה בעל ההשלכות הצבאיות של חצי האי סיני² הוא אורכם של צירי האורך מזרח-מערב. החשובים שבהם הם הציר הצפוני, חלק מדרך הים הקדומה, המחבר את קנטרה שעל גדתה של תעלת סואץ עם מישור החוף של ארץ ישראל, הציר המרכזי בין איסמאעיליה שממערב לתעלה ופתחת ניצנים על גבול ישראל, ודרך עולי הרגל הדרומית בין אילת למפרץ סואץ. חשיבותם נגזרת מקשיי העבירות בשטחים שסביבם ובמיעוט צירי רוחב המחברים ביניהם ומאפשרים להעתיק את התחבורה היבשתית מציר לציר.

1 אלון קדישי הוא פרופסור בדימוס מהאוניברסיטה העברית ולשעבר ראש המחלקה להיסטוריה בצה"ל.

2 ניתוח היסטורי גאופוליטי של חצי האי סיני, ראו: מרדכי גיחון, **סיני כמרחב ספר באספקלריה היסטורית, עקד היסטוריה**, המטה הכללי, יוני 1968; ניתוח מזווית ראייה מצרית ראו אצל: tL. ddaS LE ylzahS ehT fo gnissorC ehT zeuS eht (noitide desiver) naS ,ocsicnarF :tL .422 .p,3002,hcraeseR tsaediM naciremA

ערב מלחמת יום הכיפורים נערכו יחידות צה"ל בסיני להגנה על קו המים של תעלת סואץ, ובין קו המים לקו השני - קו התעוזים, במיוחד בפתחי צירי האורך המובילים אל תוך סיני שתפיסתם חיונית למאמץ חדירה לעומק חצי האי ולכיבושו. צבא מצרים בחר בשלב הראשון של מתקפתו לצלוח את התעלה לכל אורכה, לתפוס ראשי גשר ולהגן עליהם בפני התקפות־נגד של צה"ל. עם זאת, בהכירם בחשיבות צירי האורך בתפיסה המבצעית של צה"ל - שעיקרה בלימה ומעבר מהיר ככל האפשר להתקפת־נגד באמצעות אוגדות המילואים - ריכז הצבא המצרי כוחות בפתחי הצירים ופעל בעומק החזית באמצעות כוחות קומנדו מוסקים. משימתם הייתה, ככל הנראה, לחסום צירים במעברים הכרחיים כדי למנוע או לפחות להשהות את מעבר יחידות המילואים של צה"ל מערבה ולשבש את התקפת־הנגד הישראלית. הכול נעשה בעת שהכוחות המצריים הצולחים ביססו את אחיזתם בגדה המזרחית. מארב הקומנדו המצרי בין רומני לַפְלוֹזָה היה חלק ממאמץ זה.³

אוגדה 162 יורדת לסיני

אוגדה 162 הייתה אוגדה סדירה על בסיס מפקדת גיסות השריון, בפקוד מפקד גיי"ש,⁴ אולם בשל השינויים בפריסת החטיבות הסדירות ערב מלחמת יום הכיפורים נגרעו ממנה החטיבות הסדירות 7 ו־460 (בית הספר לשריון). במקומן קיבלה האוגדה עם תחילת הגיוס ב־6 באוקטובר 1973 את חטיבות השריון במילואים 217 ו־500 ואת החטיבה הממוכנת 204.⁵ בשעה 14:00, משהחלה האש, הודיע אלוף פיקוד הדרום בטלפון למפקד האוגדה אלוף אברהם אדן (ברן) שהמצרים צולחים את התעלה, וביקשו להחיש את הגעתן של יחידות האוגדה למרחב בלוצה-קנטרה בגזרה הצפונית, בכוננות להשתלב במתקפת־נגד שבמסגרתה יצלח צה"ל את תעלת סואץ מערבה.⁶

3 דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 2003, עמ' 241; ni ytisrevinU; naciremA ehT :oriaC , raW rebotcO ehT ,ysamaG-IE inahG ledbA demahom .922 .p,zeuS,ylzahS ;112 .p,3991 sserP oriaC

4 מאגר המידע של המחלקה להיסטוריה, **דו"ח אישי של מפקד אוגדה 162 – עדות אישית**, מפקדת אוגדה 162, לשכת המפקד, 12 באוגוסט 1974 (להלן: **דו"ח אישי**).

5 שם, עמ' 2.

6 שם, עמ' 3.

צפון מערב חצי האי סיני

(בחסגרת מסומנת גזרת רוקמי לבלוזה)

מפקד חטיבה 217 אל"ם נתן (נתק'ה) ניר קיבל במחנה החטיבה בבית דראס את הידיעה על העברת חטיבתו תחת פיקוד אוגדה 162 בשעה 17:00. ב־17:30 הוא נקרא למפקדת גיסות השריון לפגישה עם אדן:⁷ "מ. [מפקד] גיי"ש אמר לי שהוא לא יודע בדיוק מה קורה, אבל התוכנית הכללית היא שנצלח את התעלה [...] נלך צפונה לכיוון החיץ ונכנס לתוך מצרים. אמרתי לו בסדר [...] עלי היה לחץ נוראי לרדת ככל האפשר מהר".⁸ בשעה 20:00 נמסר לניר שיקבל 75 מובילים, ועליהם עליו להעמיס טנקים - "מהר ככל האפשר, מוכנים או לא מוכנים" - ולנוע דרך כרם שלום על הציר הצפוני של סיני לכיוון רומני. בדרך, נאמר לו, יקבל הוראות נוספות. לדבריו, "החלה התרוצצות להזדרז ולהפסיק להתעסק בשטויות כמו: 'פה חסר לי מקלע, ופה לא כל התחמושת הגיעה' וכו'. לחצתי וצעקתי כדי לזרז ככל האפשר, בכ"ז [בכל זאת] זה לקח זמן רב מדי".⁹ חצי שעה מהגעת המובילים החלה יציאת הטנקים עליהם לסיני, והמח"ט הורה לשאר הטנקים לנוע על שרשראות.¹⁰ המח"ט עצמו יצא לסיני עם החפ"ק שלו בשעה 23:00.¹¹ עם הטנקים הראשונים יצא גם מפקד האוגדה עם חפ"ק מצומצם.

הגדוד הראשון שיצא ממחנה בית דראס היה גדוד הטנקים 113 בפיקודו של סא"ל אסף יגורי. בגדוד נקבע שכל פלוגה תחמש שלושה טנקים ותוציא אותם מייד. עם תשעת הטנקים הראשונים יצאו גם מפקד הגדוד וחלק מפלוגת החרמ"ש ס'.¹² בזיכרונותיו תיאר יגורי את ההתארגנות ליציאה:

פלאטות הבזוקה של הטנקים היו מונחות על האדמה ובאצבעות ידינו חיברנו אותן למזקו"מ [מערכת זחלים, קפיצים ומרכובים]. היו בעיות חימוש, מצבור התחמושת היה "מבולגן", לא התבצע ארגון ההובלה מהמצבור אל ריכוזי הטנקים. טענו טנק אחר טנק [...] הייתי כל הזמן תחת לחץ, לצאת! לצאת מיד! ללא תחמושת מלאה בבטני הטנקים, ללא תחמושת קלה ומשורשרת.¹³

7 **שחזור מהלכי קרבות חטיבה 217**, 16 בדצמבר 1973, תח"ש, ענף היסטוריה וביטחון שוטף, עמ' 2, מאגר המידע של המחלקה להיסטוריה (להלן: **שחזור מהלכי קרבות**).

8 לפי ניר ושלום, חטיבה 217 קיבלה 100 מובילים. ראו: ניר ושלום, נתק'ה, עמ' 124.

9 דו"ח אישי, עמ' 2.

10 שם, עמ' 5; ניר ושלום, **נתק'ה**, עמ' 124.

11 חייקה נחמן, א. שאול, **ההולכים ראשונה, חטיבת נתקה במלחמת יום הכפורים**, כתר, 1975, עמ' 11 (להלן: נחמן ושאול, **ההולכים ראשונה**).

12 שם, עמ' 94-95.

13 אסף יגורי, **לחיות איתם, כולם שלי**, עידנים, מהדורת ידיעות אחרונות, 1979, עמ' 9-10 (להלן: יגורי, **לחיות איתם**).

בחצות עזב אחרון המובילים את מחנה החטיבה. 14 ברפ"ח פגש המח"ט את מפקד האוגדה, כפי שנדברו. ההוראות לחטיבה נשארו ללא שינוי.¹⁵ הם קבעו להיפגש שוב בבוקר בבלוזה.¹⁶ לדברי מפקד האוגדה אדן:

הירידה בציר רפ"ח-בלוזה בכביש צר, בין דיונות חול, יצרה קשיי תנועה מרובים. כלי רכב ובמיוחד מובילי טנקים שהתקלקלו, גרמו לחסימות ולקשיי תנועה בציר. כזכור, שלב התנועה העיקרי היה בלילה, דבר שהאט במקצת את קצב התנועה. נוסף על כך היו פקקים שנוצרו כשהחלה תנועה דו-סטריט בציר הצר, עם שהחלו לחזור מובילי הטנקים הריקים.¹⁷

מפת עבירות שריון

גליון III-6562, קנה מידה 1:50.000, הודפס ע"י מחלקת המדידות ירל, ספטמבר 1970.

שטח צליח

שטחיתו רטובה עד רוויה, בעיקרו בלתי עביר, או יש אפשרות למצוא בו מעברים בודדים על אותו תוואי.

שטח בלתי עביר בעיקרו עם מעברים בודדים.

שטח עביר במגבלות

שטח שטחיתו יבשה עד רטובה, ברובו עביר אך יש בו קטעים טובעניים. שטח טובעני

שטח עביר בעיקרו עם מכשולים המחייבים עקיפתם או מאיטים את התנועה.

14 דו"ח אישי, עמ' 3.

15 שחזור מהלכי קרבות, עמ' 2.

16 נחמן ושאל, ההולכים ראשונה, עמ' 12.

17 דו"ח אישי, עמ' 3.

עם זה, העיד המח"ט: "תנועה של טנקים, גם כשהם על מובילים, הוא מראה מלהיב, חשתי התרוממות רוח".¹⁸ ככלל, תנועת המובילים הושפעה מאי-הסדר הכללי של הגיוס וההתארגנות הראשונית. "הגענו עד רומני. פה הייתה בעיה שמובילים נתקעו בלי דלק. חלקם, לפחות 2-3, ירדו מהכביש ונתקעו בחול, וקרה שעל המובילים לא היו טנקיסטים. קרה שהטנק [צ"ל: המוביל] התחלק ושקע, ולא היה נהג שיכל להוריד את הטנק ולגרור את המוביל מהחול".¹⁹

עם ראשוני היוצאים ממחנה החטיבה היה יצחק בריק, מ"פ מ' בגדוד 113, שיצא עם מחלקה מצומצמת - שני טנקים על מובילים ואיתם זחל"ם חרמ"ש.²⁰ בתדריך שקיבל מהמג"ד נאמר לו שבאזור בלוצה יהיה מי שיכוון אותו לשטחי כינוס. משעלה הבוקר בסביבות השעה 06:00, ולפני שהגיע לבלוצה, החליט בריק להוריד את הטנקים מהמובילים "ולהתחיל בתנועה מבצעית לעבר קו התעלה. שני טנקים בראש זחל"ם החרמ"ש מאחור".²¹

ב־7 בחודש בשעה 06:30 הגיע המח"ט ניר עם החפ"ק לבלוצה, ואחריו החלו להצטבר במקום טנקים של החטיבה.²² במפקדת החטיבה המרחבית 275 בבלוצה התברר לראשונה למפקדי אוגדה 162 גודל השבר. לדברי ניר: "רעש בלתי נסבל והמולה בלתי נשלטת קיבלו את פני [בבונקר הפיקוד]. מכל רשתות הקשר נשמעו קולותיהם וזעקותיהם של הלוחמים אשר נלכדו בעמדותיהם... היתה לי תחושה קשה מאוד... יכולתי רק לדמיין את הדרמה הטרגית המתחוללת עתה במעוזים וסביבם".²³ בשלב זה, אחרי שראשוני המובילים פרקו את הטנקים והחלו לנוע חזרה,²⁴ התקבלה בבלוצה הודעה על התקפת קומנדו מצרי על עורפה של שיירת החלוץ של האוגדה, בין בלוצה לרומני.²⁵ נפגעו שני זחל"מים וטנק מהמאסף של גדוד 113, ועוד טנק

18 ניר ושלום, **נתק'ה**, עמ' 125.

19 **שחזור מהלכי קרבות**, עמ' 2.

20 אלוף (מיל) יצחק בריק, "מהפתעה לניצחון. לחימת פלוגת טנקים מ' מגדוד 113 במלחמת יום הכיפורים בעיני מפקד הפלוגה", **תבונת המעשה - כתב העת של המכללה לפיקוד ומטה 2**, פברואר 2002, עמ' 24 (להלן: בריק, **מהפתעה לניצחון**).

21 שם, עמ' 25.

22 **דו"ח אישי**, עמ' 6; ניר ושלום, **נתק'ה**, עמ' 125, 127.

23 שם, עמ' 126.

24 לפי ניר ושלום, פרקו עשרה טנקים מהגדוד של יגורי ושלושה טנקים מגדוד 116 בפיקודו של גיורא קופל. ראו: ניר ושלום, **נתק'ה, הקצין שחזור לשדה הקרב**, עמ' 127.

25 שם.

- בהמשך.²⁶ נוסף עליהם השמיד המארב משאית דלק שיצאה מרומני בדרכה לבלוזה. המח"ט הורה ליגורי, מג"ד 113, לקחת את הטנקים שכבר הגיעו, לחזור ולהשמיד את המארב.²⁷

לחימת השריון

מג"ד 113 יגורי הורה לבריק שהיה מ"פ מ' לחזור עם המחלקה שהגיעה מפלוגתו. וכך סיפר בריק: "חזרתי לאחור כקילומטר ואז הבחנתי בשני זחל"מים שלנו העולים באש, ליד הזחל"מים שכבו נפגעים".²⁸ וכך כתב בריק במאמרו: "ולפתע אני שומע פיצוץ אדיר מאחורי! הסתובבתי לאחור בתא המפקד וראיתי שהזחל"מ נפגע בבת אחת מכמה פצצות RPG שנורו עליו במקביל. מיד עם ירי הנ"ט על הזחל"ם שהתפוצץ על כל יושביו החלה אש תופת על הטנק שלי ועל הטנק השני!"²⁹ שני הטנקים תפסו עמדות בצידי הכביש, כשהם יורים לעבר אנשי הקומנדו שזיהו בעמדות במרחק 50 מ' מהם. למקום המארב הגיע המג"ד יגורי, שפקד על בריק "להסתער על גבעות החול ולחסל את חוליות האויב הממוקמות בהן".³⁰ שני הטנקים עלו על הדיונה שמצפון לכביש, "נוסעים ויורים בכל המקלעים". לדברי בריק, במהלך ההסתערות, "מתרוממים מולנו מתוך החוליות הנוודות אנשי קומנדו מוסווים היטב, שיורים בכל כלי הנשק שברשותם. אנו נוסעים לכיוונם, יורים ודורסים חלק מהם והם זורקים רימונים ומנסים לטפס מאחור על הטנקים".³¹ מפקד הטנק השני נפגע, והטנק שלו ניתק מגע ונסע אחורה. בריק מצא עצמו נלחם לבד. הוא נכווה בפניו מרשף של רקטת אֶרֶפֶי־גִי שנורתה אליו, קפץ מהטנק, כיבה את האש שאחזה בו וחזר ללחימה. באותה עת הגיע למקום נגמ"ש אֶם-113 ("זלדה") עם קמ"ן הגדוד ניסן כפרי, והסתער על עמדות המצרים בחיפוי הטנק של בריק. "כמה עשרות מצרים הגיחו מול הזלדה", כשהם יורים בה ומטילים עליה רימונים. תוך כדי אש כבדה פרצה הזלדה אל תוך המצרים והחלה דורסת אותם".³² וכך תיאר זאת כפרי:

26 נחמן ושאול, **ההולכים ראשונה**, עמ' 12.

27 שם, עמ' 127-128.

28 שם, עמ' 95.

29 בריק, **מהפתעה לניצחון**, עמ' 25.

30 נחמן ושאול, **ההולכים ראשונה**, עמ' 95.

31 בריק, **מהפתעה לניצחון**, עמ' 25-26.

32 נחמן ושאול, **ההולכים ראשונה**, עמ' 95.

המצרים לחמו בנו בחירוף נפש, ירינו בהם, דרסנו אותם והם הוסיפו ללחום. ככל שחיסלת אותם, כן צצו אחרים מתוך החולות. [...] בשלב מסוים של הקרב ראיתי חייל מצרי מניף ידו ומטיל רימון לעברנו. הוא קלע יפה. הרימון פגע בסיפון ה"זלדה", התכופפתי. ידי שנשארה בחוץ, נפגעה וה"עוזי" שלי הועף ונעלם.³³

מג"ד 113 זכר גם לחימה של ה"זלדה" שלו, בפיקוד מ"מ החבלה הגדודית,³⁴ שדימה ל"משהו קרוב להתקפת התאבדות [...] כאשר אנשי הצוות יורים מעל הדפנות ב'עוזים' וזורקים רימונים. הנהג נפצע, גם מ"מ החבלה". לפתע, לדברי בריק, "נשבר הכוח המצרי והחיילים החלו לברוח לעבר הים. כשבעים חיילים מצרים הרוגים היו שרועים על החוליות שלפנינו, ורבים אחרים נראו במנוסה לעבר הים. הפסקנו לרדוף אחריהם".³⁵ על לחימתו בקרב זה ובהמשך המלחמה קיבל סגן ניסן כפרי את אות המופת. בתיאור המעשה נאמר שבהסתערותו "נגד עשרות חיילים מצרים ודריסתם, גרם לחיסול המארב".³⁶

לפי עדותו של המח"ט ניר, הוא הגיע למקום המארב בג'יפים עם הסמח"ט, גיורא חייקה. "הסתערנו עליהם באש ויחד עם נגמ"שים אחרים פגענו בהם בזה אחר זה".³⁷ בריק, מכל מקום, זכר רק פקודת הסתערות של המג"ד יגורי שניתנה לו ולטנק הנוסף שעימו. תיאורי הקרב אינם מעידים על מאמץ גדודי ואף לא מאמץ פלוגתי מתואם, אלא על לחימה מבוזזת בכוחות קטנים ואף של כלים בודדים, ללא יד מכוונת בשטח. אין זה ברור כמה טנקים הסתערו, בסיכומו של דבר וכמה הסתפקו בירי מנגד, כמה נגמ"שים ניסו לדרוס את המצרים במחפורותיהם וכמה עסקו בחילוץ נפגעים.³⁸ מכל מקום, לא ניתן להצביע בבירור על מהלך או על יוזמה מסוימת של כוח משוריין שהכריעו את הקרב.

33 שם, עמ' 95-96.

34 יגורי, **לחיות איתם**, עמ' 10.

35 בריק, **מהפתעה לניצחון**, עמ' 26.

36 **אתר צה"ל**, אנשים ברשת, אגף כוח האדם, "בעוז רוחם".

37 ניר ושלום, **נתק'ה**, עמ' 128.

38 ראו עדותו של בני כרמל, מ"מ בפלוגת החרמ"ש של גדוד 113, בתוך: נחמן ושאלו, **ההולכים ראשונה**, עמ' 97.

לחימת החי"ר

בעדותו ציין רופא הגדוד של גדוד 113, ד"ר שמאי גילה: במהלך פינוי הנפגעים "פגשנו אנשי יחידה אחרת, שאף היא לחמה באנשי קומנדו מצרים".³⁹ זו אחת ההתייחסויות היחידות בעדויות של אנשי השריון להשתתפות לוחמי סיירת "שקד" בקרב. בפרוץ המלחמה שהתה פלוגה א' של גדוד הסיור הפיקודי "שקד" (424) בתעוז "מרתף" עם מחלקת חרמ"ש תחת פיקודה, ככוח למשימות ביטחון שוטף במסגרת החטיבה הצפונית 275.⁴⁰ בבוקר 6 באוקטובר 1973, לאחר סיור בקו המעוזים, נקרא מפקד הפלוגה סגן משה קאלוש למפקדת החטיבה בבלוזה, ושם הודיעו לו על פתיחתה הצפויה של מלחמה בשעה 18:00. משימתו הייתה לעבור מ"מרתף" עם מחלקת החרמ"ש למחנה האימונים שנמצא קילומטרים אחדים ממערב לבלוזה, ולהיערך להפעלה להתקפות-נגד על כוחות קומנדו וכוחות מצריים אחרים. הפלוגה החלה מייד להעמיס את ציודה. בשעה 13:55 התקבלה ההתרעה "שובך יונים", וב-14:00 נפתחה אש ארטילרית, ומטוסים מצריים תקפו את התעוז. כשהייתה הפוגה קצרה באש, יצאה הפלוגה לכיוון בלוזה, וחיל הרגלים המשוריין (החרמ"ש) נשלח לקנטרה. ממחנה האימונים נקראה הפלוגה חזרה לבלוזה ושם קיבלה ארבעה זחל"מים וזיוודה אותם במהירות, כשמשימתה היא לצאת למעוז "לחצנית".⁴¹ בדרכה זיהתה הפלוגה שישה מסוקי תובלה כבדים מסוג מי-6 (Mi-6), בעלי כושר נשיאה של 65 לוחמים) בטיסה נמוכה ממערב לתל אל-פראמא (אתר העיר פלוסיון הקדומה). המ"פ דיווח על כך לחטיבה, ומייד נשלח לנוע במהירות לתל אל-פראמא כדי ליצור מגע עם הכוח המצרי. הפלוגה הגיעה למקום עם חשכה, ומשלא איתרה שם את האויב - חזרה לבלוזה ואבטחה אותה באותו לילה בשמירה היקפית.⁴² לדברי מג"ד "שקד" בסיכום שנכתב אחרי המלחמה, באותו לילה "גילתה קשת בבלוזה תנועת חוליות קטנות בשטח שצפונית ומערבית לבסיס. במקום לוודא כיוון ההתקדמות בקשת ולשלוח כוח חי"רי נייד וחשאי [קרי, פלוגה א'] שיבצע חיתוך לציר תנועתם וימקם מארב - נשלח כוח שריון [מבית הספר לשריון שאך זה הגיע לבלוזה] שסרק באש את האזור, וללא תוצאות כצפוי".⁴³

39 שם.

40 יח' סיור 424 דו"ח מפקד - מלחמת יום הכיפורים, סא"ל משה ספקטור, פברואר 1974 ארכיון צה"ל (להלן: א"צ) 361/1641/1984; שקד גדוד 424 תחקירים, מורשת קרב, סגן משה קאלוש, מ"פ א', א"צ 362/1041/1984.

41 תחקיר ליחידה 424, מתחקר רס"ן צור עמוס, עדותו של סמ"פ א', ירון ספרא, א"צ 424/1041/1984, תיק מטכ"ל אג"מ/מה"ד-היסטוריה.

42 תחקירים, משה קאלוש, א"צ 362/1041/1984.

43 דו"ח מפקד, א"צ 361/1041/1984.

עם בוקר קיבלה הפלוגה משימה לחזור ולנסות לחבור ל"לחצנית", ובדרך לחסל מארב מצרי על אחת מדרכי הפלסטיק [יריעות פלסטיק שהונחו על הביצה ויצרו דרך לרכב רץ]. לשם כך היה עליה לתדלק. משהתברר כי מכלית הדלק שנשלחה מרומני הושמדה במארב קומנדו מצרי, החליט הסמ"פ ירון ספרא לצאת עם הכוח על הזחל"מים לרומני, לתדלק ולהמשיך משם למשימתו.⁴⁴ לדברי צבר ארם, מ"פ ג' - שהגיע לבלוזה בנפרד מפלוגתו (שהייתה בתנועה באוטובוסים מבה"ד 3, שם עברו את אימון הלוחם) והצטרף לכוח סמ"פ א' - התדריך של ספרא היה כלהלן: אם ייתקל הכוח במארב על הציר, עליו לפרוץ ולהמשיך לרומני.⁴⁵ משימת הכוח היא לתדלק. במארב יטפל כוח אחר. לדברי ספרא, "נסענו במהירות האפשרית לרומני. עברתי בתוך המארב כאשר באותו זמן טיפלו בו טנקים ונגמ"שים".⁴⁶ לחל"ם האחרון בכוח, שעליו פיקד סג"ם יהודה בן יעקב (נהרג ב-9 באוקטובר 1973 בלחימה בדרך למעוז "בודפסט"), הצטרפו סגן רפי סעיד, מ"פ בחופשת שחרור, ובצלאל טרייבר קמב"ץ הגדוד. שניהם הגיעו ב-6 באוקטובר בשני ג'יפים מבסיס הגדוד במשמר הנגב בדרכם למפקדת הגדוד בטסה. לדברי טרייבר: "ספרא הקצה לנו זחל"ם עודף שהיה ברשותו. ידענו שפרצה מלחמה וכי שני ג'יפים הם מעט מדי. הזחל"ם שקיבלנו לא היה תקין, נסע לאט והמנוע לא סחב".⁴⁷ בכוונתם היה לתדלק ברומני ולהמשיך בשני הג'יפים לטסה. סעיד הבין מהתדריך של ספרא, "שיוצאים לתדלק, ואם נתקלים בדרך במארב מחסלים אותו וממשיכים".⁴⁸ תוך כדי הנסיעה פתחו הזחל"מים רווחי יום. כשעברו עיקול בדרך, ממערב למארב, איבד הזחל"ם האחרון קשר עין עם שאר הכוח. לדברי ספרא, "אני עם שלושת הזחל"מים עברתי [את המארב] והוא [רפי סעיד] עם האחרון נעצר. הוא ראה לפניו זחל"מים שרופים והוא חשב שהם שלי".⁴⁹ הזחל"ם האחרון העביר להילוך אחורי ונעצר מעבר לעיקול. "היה רגע אחד של חוסר ידע, חוסר החלטה, מה לעשות".⁵⁰ סעיד נטל את הפיקוד על

44 **תחקיר ליחידה 424**, עמ' 2, הערות בצלאל טרייבר, 11 באוקטובר 2012, א"צ 424/1041/1984.

45 **שקד גד' 424 תחקירים**, א"צ 362/1041/1984; וכן עדותו של בצלאל טרייבר בתוך: שלמה ולדמן, **שקד לנצח, סיפורם של לוחמי סירת שקד יחידה 424**, הוצאת מערכת, 2010, עמ' 130 (להלן: ולדמן, **שקד לנצח**).

46 **תחקיר ליחידה 424**, עמ' 2, א"צ 424/1041/1984.

47 ולדמן, **שקד לנצח**, עמ' 130.

48 **תחקיר ליחידה 424**, עמ' 4, א"צ 424/1041/1984.

49 שם, עמ' 2-3; צבר ארם, "חיסול מארב הקומנדו בין רומני לבלוזה, הצלת טרייבר וסיפורים נלווים", **"שקדניק", האתר של סירת שקד 424** (להלן: ארם, **חיסול מארב הקומנדו**).

50 **תחקירים**, צבר ארם, א"צ 362/1041/1984.

הכוח, שכלל יחד עם נוסעי הג'יפים 12 לוחמים וקצינים. בהבינו שעליו לתקוף את המארב, השאיר שני לוחמים עם הזחל"ם, ועם שאר הכוח עלה על הדיונה שהשתרעה מצפון לכביש במקביל לו, כשאיתם שני הג'יפים. לדברי ארם:

טיפסנו על הדיונה וגילינו שם שני טנקים עומדים ויורים ממרחק [...] בפרט עם המקלעים שלהם. מרחוק זיהינו עוד משאית, כנראה משאית הדלק, מונחת בצד הכביש הפוכה ודולקת. עוד טנק אחד עמד פגוע בצד הכביש. ליד אחד הטנקים עמד סגן אלוף, ורפי ניגש אליו ושאל אותו: מה קורה? הוא הראה לכיוון הכללי של הירי של הטנקים בשיטת צפה פגיעה. הבנו שזה מארב קומנדו.⁵¹

הסגן-אלוף הנזכר, ככל הנראה אסף יגורי, עמד ליד הטנקים עם מספר חיילים שירו בנשקם האישי לכיוון המארב, בעוד יגורי יורה באקדחו.⁵² סעיד ביקש ממנו את אחד הטנקים כדי שיוכל להרכיב כוח ולהסתער על המארב. זה ענה לו שביקש מאחד המט"קים (מפקדי הטנקים), ואם יסכים - הוא מאשר.⁵³ המט"ק שאלו פנה סעיד הסכים, והכוח התארגן. סעיד חילק את הלוחמים לשני טורים שנעו אחרי הטנק: "בצד ימין שמתי את בן יעקב ז"ל ומצד שמאל אני. נתתי הוראה ברגע היתקלות להתפזר משני צידי הטנק ולהסתער לפי התרגולת הידועה. זה לא יצא. הטנק נסע כל כך מהר בכיוון צפון עד שבשלב מסוים שבקנו קצת".⁵⁴ וכך תיאר זאת ארם:

רצנו ממערב למזרח לכיוון הכללי של המחפורות של מארב הקומנדו. רצנו לעבר הטנק, הוא נסע מהר מאוד, בערך 500 מ' רצנו כך. הגענו לאיזה גאיון שהטנק לא היה מסוגל לרדת אליו. הוא שבר צפונה ואנחנו המשכנו [...] התחלנו לעלות מהואדיון ונפתחה עלינו אש. אנחנו היינו בפריסה כשרפי [סעיד] במרכז, אני הייתי מצד שמאל שלו ויהודה בן יעקב מצד ימין ועוד איזה שלושה אנשים מאחור והשאר התפגרו [התעייפו] בעקבות הריצה עם הטנק, התפגרו הרחק מאחור עם הצידוד. פשוט עברנו על הגבעה הזאת וטיהרנו אותה באיטיות ממחפורות למחפורות.⁵⁵

51 שם.

52 ארם, חיסול מארב הקומנדו.

53 שם.

54 תחקיר ליחידה 424, א"צ 424/1041/1984.

55 תחקירים, צבר ארם, א"צ 362/1041/1984.

בצלאל טרייבר סיפר בעדות מאוחרת, כי מהשלב שבו הטנק פנה צפונה,

היינו חשופים לאש חיילי הקומנדו המצרי שנמצאו למטה, כמה עשרות מטרים מאתנו, מתחת לדיונה [...] במכה אחת הם פתחו עלינו באש. קודם ירו על הטנק. רפי סעיד לקח פיקוד על הכוח, צעק "לשכב" ו"להתחיל להסתער!" [...] בלי דיבורים ובלי פקודות נוצר פיצול בכוח. רפי סעיד יחד עם רוב האנשים, החלו לגלוש בזינוקים מהדיונה ולהסתער על מארב הקומנדו.⁵⁶

טרייבר הוסיף וסיפר, כי הוא ועוד כמה חיילים:

הלכנו עם הטנק, והוא ירד ועקף את הדיונה, ברגע שהדיונה הסתיימה הוא הצטרף וחזר להתקפה [...] הטנק היה בצד שמאל ואני צמוד אליו מימינו, הסתערנו אבל לא ראינו אותם [...] התברר שהם חפרו שוחות, לקחו שיחים ושתלו אותם בחזרה ונכנסו לתוך השיחים. הם היו שדאים מצוינים.⁵⁷

הקרב התנהל ללא תוכנית וללא מפקד-על. לוחמי "שקד" והטנק תקפו את המארב המצרי מאגפו ומעורפו בשתי קבוצות באופן עצמאי, וללא תיאום ביניהן. כך אמר טרייבר:

אני עוד זוכר את מפקד הטנק חוטף כדור. הוא היה בחוץ, חטף כדור ונפל, ונהג הטנק לא עצר. הוא המשיך להלחם לבדו ודרס את לוחמי הקומנדו המצרי. הנהג היה עולה עליהם, עושה סיבוב על הזחל וממשיך הלאה, כך נלחם. [...] הוא המשיך לבדו את מלחמתו.⁵⁸

בשונה מתיאורי אנשי השריון, לפיהם היה המארב משני צידי הכביש, אין עדות על לחימה בחולית (דיונה) שמדרום. להערכתו של סעיד, המצרים התפרסו על קטע שאורכו כ-250 מ' על החולית הצפונית: "קו ראשון קרוב לכביש, נשק נ.ט. מחופר ומוסווה וכוח יותר גבוה".⁵⁹ להערכתו של ארם, התחפרות המצרים במעלה החולית, מעל לקו הראשון, הייתה ללא סדר מיוחד:

56 ולדמן, **שקד לנצח**, עמ' 131.

57 שם.

58 שם.

59 **תחקירים**, א"צ 362/1041/1984.

פשוט גבעה עמוסה מחפורות, הם הצמידו או הניחו עליהם שיחים גדולים לכיסוי. היה קשה מאוד לברר איזה שיח הוא טבעי ואיזה שיח הם הניחו שם. חלק מהחיילים [המצרים] שעברנו אותם כיסו את עצמם בזריזות בחול ונשארו רק עם יד אחת או חזית בקלצ'ניקוב בחוץ. כשגמרנו את הטיהור עצמו נאלצנו לעשות סריקה ולעבור מאחד לאחד ולפגוע בו, מאחר והם עצמם כשעברנו אותם ניסו לצאת מהחול שהם ערמו על עצמם ולפגוע בנו.⁶⁰

יש הערכות שונות לגבי גודל הכוח המצרי, מ-149⁶¹ אנשים עד לכ-100,⁶² במסגרת של פלוגה או פלוגה מתוגברת. להערכתו של סעיד, נותרו בשטח 70 עד 100 חיילים מצרים הרוגים: מהם 50 נהרגו בפעולת לוחמי "שקד" בקרב שנמשך 25 דקות.⁶³ חיילי הקומנדו המצרי היו חמושים, נוסף על נשקם האישי, במטולי אר-פי-גי-7 ובאמצעי ראיית לילה.⁶⁴ בשלב הלחימה עצמו לא ניכר פיקוד אפקטיבי על הכוח, ונראה שכל חייל או חוליה נלחמו לחימה עצמאית (לפי ניר, השבוי היחיד שנתפס מהכוח המצרי היה מפקד הפלוגה). הכוח המצרי היה אפקטיבי במיוחד בחזיתו, אבל נראה שלא השכיל לאבטח את אגפיו ואת עורפו. מהיקף הכוח, בהשוואה לכושר הנשיאה של המסוקים שנצפו ב-6 באוקטובר 1973, ניתן להקיש שבאותה הטסה מוצלחת הונחתו גם אנשי הקומנדו שפעלו במקומות אחרים בגזרה.

על לחימת החי"ר המצרי כתב מג"ד "שקד", משה ספקטור, בדוח המסכם על המלחמה: "עמידותם של חיילי חי"ר של האויב בפני רק"מ מסתער גבוהה בהרבה מעמידותם בפני חי"ר מסתער, בפרט עם יצירת מגע בטווח צמוד שאז ברוב המקרים הם מנסים להימלט, להעמיד פני מתים, להתחבא ורק מיעוט קטן נלחם ביעילות ובמרץ".⁶⁵ מסקנתו הייתה: "בכל מקרה אין לקדם רק"מ עד שהחי"ר יגיע ויטהר את קו השוחות הראשון לפחות".

60 שם.

61 שם; וכן: ניר ושלום, **נתקה**, עמ' 127.

62 נחמן ושאל, **ההולכים ראשונה**, עמ' 12, 95.

63 ראו גם: ארם, **חיסול מארב הקומנדו**, לפיו נספרו במקום 80 גופות.

64 ולדמן, **שקד לנצח**, עמ' 134.

65 א"צ 361/1041/1984.

אחרי שסרק לאחור את אזור המארב, מהכביש ועד לראש החולית,⁶⁶ וחזר לכביש כשהוא מפנה את טרייבר שנפצע קשה, פגש הכוח של "שקד" את שלושת הזחל"מים האחרים של פלוגה א' שחזרו מתודלקים מרומני אחרי שבוטלה משימתם להגיע ל"לחצנית". רק אז התברר לסעיד ולאנשים שאיתו כי הזחל"מים השרופים על הכביש לא היו של הפלוגה. בפעולת "שקד" נהרג חייל אחד, סמל ראשון דב רדבינוביץ, נהג הקמב"ץ שהצטרף ללחימה על דעתו אחרי שהחלה. סעיד החליף מאוחר יותר את מ"פ א' קאלוש, כשזה נפצע. לסגן רפאל סעיד (צבר) הוענק בתום המלחמה עיטור העוז על לחימתו נגד המארב, ובהמשך בניסיון החבירה למעוז "בודפסט".

סיכום

מארב הקומנדו המצרי בבוקר 7 באוקטובר 1973, בין רומני לבלוזה, היה חלק מסדרת פעולות קומנדו בעומקה של הגזרה הצפונית של חזית התעלה, אשר כללו את המארב על הציר למעוז "בודפסט", שהצליח לנתקו עד 9 באוקטובר ולאחר מכן שוב עד 15 בחודש. תא"ל קלמן מגן מפקד הגזרה (שכללה את החטיבה המרחבית 275) נאלץ להקצות בתחילת המלחמה כוחות לאיתור ולחיסול יחידות הקומנדו המצרי, כשהתמודד עם כוחות הארמייה השנייה של צבא מצרים שצלחו בגזרתו. משימותיו חייבו את תגבור הגזרה בשתי חטיבות ממוכנות - 11 (מתוגברת בטנקים מגדס"ר 279 ובגדוד הטנקים 126 מחטיבה 217) ו-204 (פחות גדוד הטנקים 19) וגם ב"כוח לפידות" - שתי פלוגות טנקים (גדוד קק"ש - קורס קציני שריון) מחטיבה 460. מארב הקומנדו על ציר החוף יצר דילמה לפיקוד אוגדה 162. מח"ט 217 הורה לכוח החלוץ שלו, שכבר הגיע לבלוזה, לחזור מזרחה ולחסל את המארב. לדברי המח"ט, "פקודה זו שלי לא נראתה לברן [אדן], מפקד האוגדה, שהעדיף כי הכוח הבא ינהל את חיסול המארב. אלא שהכוח הזה היה עדיין על מובילים, חסר יכולות לפעול ובלי אנשי צוות. לא אהבתי את ההתערבות הזאת, הסברתי לברן כי מדובר במארב גדול שמחייב פעולה מיידית ומתואמת".⁶⁷ הלחימה במארב הקומנדו המצרי נמשכה שעתיים-שלוש. באותה עת הודיע סגן

66 ארם, חיסול המארב המצרי.

67 ניר ושלום, נתק'ה, עמ' 128.

כלים צה"ליים פגועים בסיני, 16/10/1973
באדיבות צלמי במחנה, ארכיון צה"ל ומשרד הביטחון

מפקד האוגדה למח"ט 217 שבחזית "המצב גרוע ביותר, כי נשארו בסה"כ 4 טנקים כשירים בגזרה הצפונית ושצריך להיכנס פנימה עם גדוד אחד לתפוס את הקו הקדמי".⁶⁸ כשהגיע בריק בהמשך היום לצומת ממזרח לקנטרה ופגש שרידים של פלוגה סדירה שהשמידו מארבים של אנשי קומנדו מצרים, הבין "כי אנו אנשי התגבורת הראשונה המופיעים באזור, אף שחלפה כבר יממה מאז פרצה המלחמה".⁶⁹ רק בלילה הצליח הגדוד לרכז כוח של 21 טנקים כשירים בלבד.

הדילמה שעלתה בוויכוח בין מח"ט 217 למפקד האוגדה - האם לרכז מייד מאמץ נגד המארב המצרי או להתמקד במשימה של בלימת הכוחות הצולחים - באה לידי ביטוי נוסף באופן הפעלתה של פלוגה א' מגדוד "שקד". לדברי מח"ט 217, בכניסתו לבונקר החמ"ל של חטיבה 275 בבלוזה, בבוקר 7 באוקטובר 1973, "אלוף משנה אלוש [פנחס נוי,

68 דו"ח אישי, עמ' 3.

69 נחמן ושואל, **ההולכים ראשונה**, עמ' 98.

מח"ט 275] [...] התרוצץ ממקום למקום, חסר אונים [...] הוא היה עסוק בפתרון בעיות בוערות, קידום כוחות, סיוע ללכודים".⁷⁰ נראה שבמהומה הכללית, כשעל הפרק מצוקת חיילי המעוזים ודחיפות הצורך לבלום את הצליחה המצרית, במיוחד בגזרת קנטרה במוצא הציר הצפוני - הייתה אבטחת העומק הגזרתי בעדיפות נמוכה. פלוגה א', כוח הח"יר הטוב ביותר שעמד לרשות החטיבה, נשלחה לחבור למעוז "נחלה" ומאוחר יותר ל"בדפסט" והופעלה בחוסר יעילות בשמירה לילית על מחנה בלוזה, אף שהייתה הכוח הזמין והמיומן ביותר ללחימה בקומנדו המצרי. עם זאת, לעיתים הוטלו עליה, שלא כחלק ממאמץ כללי מתואם, משימות נגד קומנדו מצרי (לא כולל המארב על כביש רומני-בלוזה שאליו נקלעה באקראי). לחימת לוחמי "שקד" בקומנדו המצרי בכל החזית, בדומה ליחידות אחרות של חי"ר מובחר, מצביעה על ייעוד מתאים ליחידות אלה בעת מלחמה; בהנחה שדפוס הפעולה המצרי של התקפה בעומק יישנה בעתיד. מהדברים עולה גם כי עדיף כוח אורגני של חי"ר ושריון על פני שילוב מאולתר של כוחות זמינים. כמו כן, מיעוט האבדות בקרב לוחמי "שקד" בחיסול המארב המצרי, והריבוי היחסי של האבדות בקרב לוחמי החרמ"ש שלחמו מעל הנגמ"שים נגד קומנדו מצרי מחופר ומצויד בנשק נ"ט אישי - מעידים על יתרונה של לחימה רגלית בהתמודדות נגד כוחות רגלים.

סיפור הקרב מדגיש את הערך של פיקוד טקטי מוכוון משימה. את מהלכו של הקרב קבעו יוזמות של מפקדים זוטרים ברמת המ"פ ומטה; הם פעלו באופן עצמאי תוך הפעלת שיקול דעת עצמי. עצמאות זו הייתה חיונית בהינתן הדחיפות המיוחדת בחיסול המארב, כדי לאפשר את הפעלת אוגדה 162 למשימתה העיקרית במהירות המרבית. בהיעדר נוהל קרב מסודר, ולו גם חפוז, תושייתם ותוקפנותם של מפקדים זוטרים הביאו לידי חיסול המארב ולפתיחת הציר לתנועה עם מעורבות מעטה של המפקדים הבכירים בשטח.

סיפור המארב מעיד על הקלות היחסית שבה ניתן לחסום צירים בסיני באמצעות כוחות קלים (לאו דווקא אנשי צבא) המצוידים בנשק נ"ט אישי, לשבש תנועת כוחות ולוחות זמנים ולכפות פיצול מאמצים. מתוך כך עולה הצורך לתת את הדעת לשיטה לאבטחת צירים ולכוחות המיועדים והכשירים לכך, וגם להכרח לקבוע אחריות פיקודית לנושא לכל משך המערכה.

70 ניר ושלום, נתק'ה, עמ' 126-127.

בשולי הדברים עולה הבעיה השכיחה של ריבוי גרסאות - לאו דווקא סותרות - של אותו הקרב. חובת החוקר לזהות את כל המשתתפים, לבחון את עדויותיהם ולמצוא את הדרך להרכיב מהן את פסיפס האירועים, כאוטיים ככל שהיו, באופן המכיר בהיתכנות של ריבוי גרסאות כמאפיין של קרבות שאינו מחייב פסיקה לגבי גרסה אחת, בלעדית ויחידה.